

Pravozno

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

ПРАВО та ТЗНПК

КЕЙСИ МЗПЛ

ОНОВЛЕНИЙ ККУ

**Харків
«Право»
2021**

УДК 34:37.091.26
П68

Рецензенти:

Ю. Л. Бошицький, ректор Київського університету права НАН України,
Заслужений юрист України, професор, кандидат юридичних наук;

М. М. Тараненко, кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного
права НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Укладачі:

М. В. Пономаренко, Л. О. Чернов

Pravozno : навч. посіб. / уклад.: М. В. Пономаренко, Л. О. Чернов. – Хар-
П68 ків : Право, 2021. – 328 с.

ISBN 978-966-998-182-0

Посібник укладено відповідно до чинної програми ЄФВВ.

Видання містить матеріали з 8 базових правничих дисциплін та ТЗНПК, призначене для
якісної підготовки бакалаврів до проходження єдиного фахового вступного випробування.

УДК 34:37.091.26

ISBN 978-966-998-182-0

© Пономаренко М. В., Чернов Л. О., укла-
дання, 2021
© Оформлення. Видавництво «Право», 2021

ЗМІСТ

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

1. Конституційне право як основа національного права.....	8
2. Джерела конституційного права.....	10
3. Конституціоналізм та конституційний лад України.....	13
4. Україна як демократична республіка: конституційні засади.....	14
5. Унітарність Української держави в системі засад конституційного ладу.....	20
6. Конституційні засади функціонування національно-культурної сфери в Україні.....	20
7. Конституція України та громадянське суспільство.....	21
8. Конституційний статус людини в Україні.....	22
9. Законодавча влада в Україні: конституційна характеристика.....	29
10. Конституційний статус Президента України.....	32
11. Виконавча влада в Україні: конституційна характеристика.....	34
12. Правосуддя в Україні: конституційна характеристика.....	35
13. Охорона Конституції. Конституційна юстиція в Україні.....	36

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

1. Адміністративне право як галузь публічного права.....	41
2. Принципи адміністративного права.....	43
3. Суб'єкти адміністративного права.....	44
4. Інструменти публічного адміністрування.....	46
5. Адміністративна процедура. Адміністративна послуга.....	48
6. Захист прав приватної особи у сфері публічного адміністрування.....	50
7. Службове право.....	53
8. Адміністративне деліктне право.....	57
9. Адміністративне судочинство в Україні.....	61

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

1. Цивільне право в системі права України.....	64
2. Джерела цивільного права України.....	65
3. Цивільні правовідносини.....	65
4. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.....	67
5. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин.....	70
6. Об'єкти цивільних прав.....	73
7. Правочини.....	75
8. Представництво в цивільному праві.....	76
9. Строки та терміни в цивільному праві. Позовна давність.....	77
10. Особисті немайнові права фізичної особи.....	79
11. Право власності. Загальні положення.....	80
12. Набуття та припинення права власності.....	81
13. Право спільної власності.....	85
14. Захист права власності.....	86
15. Речові права на чуже майно.....	86
16. Право інтелектуальної власності: загальні положення.....	87
17. Авторське право та суміжні права.....	88

18. Патентне право.....	90
19. Юридичні засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.....	91
20. Загальні положення про зобов'язання.....	92
21. Забезпечення виконання зобов'язань.....	93
22. Припинення зобов'язань.....	96
23. Правові наслідки порушення зобов'язань. Відповідальність за порушення зобов'язань.....	96
24. Загальні положення про договір.....	97
25. Договір купівлі-продажу: загальні положення.....	98
26. Окремі види договору купівлі-продажу.....	99
27. Договір дарування.....	100
28. Договори ренти та довічного утримання (догляду).....	101
29. Договір найму (оренди).....	103
30. Договір найму (оренди) житла.....	105
31. Договір позички.....	106
32. Договір підряду.....	107
33. Договір про надання послуг: загальні положення.....	109
34. Договори в сфері надання транспортних послуг.....	110
35. Договір зберігання.....	110
36. Договір страхування.....	113
37. Договори доручення, комісії та управління майном.....	115
38. Договір позики. Кредитний договір.....	117
39. Договір банківського вкладу. Договір банківського рахунка.....	118
40. Договір факторингу.....	118
41. Договори у сфері інтелектуальної власності.....	119
42. Договір про спільну діяльність.....	120
43. Недоговірні зобов'язання з односторонніх правомірних дій. Зобов'язання зі створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи. Кондикційні зобов'язання.....	121
44. Зобов'язання з відшкодування шкоди (деліктні зобов'язання).....	122
45. Загальні положення про спадкування.....	125
46. Здійснення права на спадкування. Оформлення права на спадщину.....	127
47. Спадковий договір.....	128

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

1. Загальні положення цивільного процесуального права.....	130
2. Принципи цивільного судочинства.....	131
3. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин.....	131
4. Учасники справи.....	133
5. Представники.....	134
6. Інші учасники судового процесу.....	135
7. Цивільна юрисдикція.....	137
8. Докази та доказування.....	138
9. Процесуальні строки.....	139
10. Судові виклики та повідомлення.....	140
11. Судові витрати.....	140

12. Заходи процесуального примусу	141
13. Позовне провадження	143
14. Наказне провадження	151
15. Окреме провадження	152
16. Перегляд судових рішень	153
17. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб). Судовий контроль за виконанням судових рішень.....	160
18. Відновлення втраченого судового провадження.....	162
19. Визнання та виконання рішень іноземних судів. Судові доручення про надання правничої допомоги.....	163

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

I. Загальна частина	165
1. Загальні засади кримінального права України	165
2. Поняття та ознаки кримінального правопорушення за кримінальним правом України. Класифікація злочинів за ступенем їх тяжкості в Кримінальному Кодексі України.....	167
3. Склад кримінального правопорушення як явище в кримінальному праві: загальні положення	169
4. Основи кваліфікації кримінальних правопорушень.....	171
5. Об'єкт кримінального правопорушення.....	172
6. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення.....	172
7. Суб'єкт кримінального правопорушення	174
8. Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення	176
9. Стадії кримінального правопорушення	177
10. Співучасть у кримінальному правопорушенні	179
11. Причетність до кримінального правопорушення	181
12. Множинність кримінальних правопорушень.....	181
13. Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння.....	183
14. Кримінальна відповідальність: загальні питання	185
15. Заходи кримінального права: загальні положення.....	186
16. Звільнення від кримінальної відповідальності	186
17. Покарання та його види.....	188
18. Призначення покарання.....	191
19. Звільнення від покарання та його відбування	193
20. Обмежувальні заходи.....	197
21. Судимість	197
22. Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування	198
23. Спеціальна конфіскація	199
24. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб	199
II. Особлива частина	200
1. Основні різновиди норм та наскрізні юридичні поняття і юридичні конструкції Особливої частини КК України.....	200
2. Злочини проти основ національної безпеки України.....	201
3. Кримінальні правопорушення проти особи	202
4. Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина	205

5. Кримінальні правопорушення проти власності	206
6. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності	207
7. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки	208
8. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту	209
9. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності	209
10. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення	210
11. Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян	211
12. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	211
13. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	212

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

1. Загальні положення кримінального процесуального права	213
2. Засади кримінального провадження	214
3. Суд та учасники кримінального провадження	216
4. Докази та доказування в кримінальному провадженні	221
5. Процесуальні документи, строки та витрати	223
6. Заходи забезпечення кримінального провадження	224
7. Досудове розслідування	226
8. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії	228
9. Повідомлення про підозру	230
10. Зупинення та закінчення досудового розслідування	230
11. Судове провадження у першій інстанції	231
12. Судові рішення	234
13. Провадження в суді апеляційної інстанції	235
14. Провадження з виконання судових рішень	239
15. Провадження в суді касаційної інстанції	239
16. Провадження за нововиявленими або виключними обставинами	242
17. Особливі порядки кримінального провадження	243
18. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження	245

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

1. Поняття, правова природа та сфера дії сучасного міжнародного публічного права	249
2. Співвідношення міжнародного публічного права та національного права	249
3. Система й структура міжнародного публічного права	250
4. Норми міжнародного публічного права	251
5. Основні принципи міжнародного публічного права	252
6. Джерела міжнародного публічного права	253
7. Міжнародний правотворчий процес та реалізація норм міжнародного публічного права	254
8. Суб'єкти міжнародного публічного права	255

9. Визнання у міжнародному публічному праві	256
10. правонаступництво у міжнародному публічному праві	257
11. Відповідальність за міжнародним публічним правом	258
12. Концепція естоппеля в міжнародному публічному праві та перспективи застосування до порушень міжнародно-правових зобов'язань	261
13. Населення в міжнародному публічному праві	261
14. Міжнародне гуманітарне право	263
15. Міжнародне кримінальне право	265
16. Територія в міжнародному публічному праві	266
17. Міжнародне морське право	268
18. Право міжнародних договорів	269
19. Право зовнішніх зносин	270
20. Право міжнародних організацій	271
21. Мирне вирішення міжнародних спорів	274
22. Право міжнародної безпеки	275
23. Міжнародне економічне право	276
24. Міжнародне екологічне право	278

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

1. Загальні положення про права людини	279
2. Захист прав людини в рамках ООН	280
3. Захист прав людини в Європі	283
4. Інші регіональні системи захисту прав людини	286
5. Право на життя	287
6. Заборона катувань, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки чи покарання	289
7. Право на свободу та особисту недоторканність	290
8. Право на повагу до приватного й сімейного життя, житла та кореспонденції	292
9. Свобода думки, совісті та релігії	294
10. Свобода вираження поглядів	295
11. Свобода зібрань та об'єднання	296
12. Право на власність	298
13. Заборона дискримінації	299
14. Право на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту	299
15. Правомірне обмеження прав людини та відступ держав від своїх зобов'язань у сфері прав людини під час надзвичайного стану, становища або ситуації	300
16. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів	301

ТЕСТ ЗАГАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРАВНИЧИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ (ТЗНПК)

Аналітичне мислення	304
Логічне мислення	305
Логічне мислення	310
Критичне мислення	318

Використані джерела	323
----------------------------------	------------

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

1. Конституційне право як основа національного права

Конституційне право України – провідна (фундаментальна) галузь національного права, являє собою сукупність правових норм, перш за все принципів і норм конституції, які закріплюють основи політичної та економічної організації суспільства, форму держави, порядок і принципи формування та компетенцію органів державної влади, основи правового статусу людини і громадянина.

Конституційне право України відноситься до галузей публічного права, оскільки предмет правового регулювання цієї галузі права пов'язаний з публічним здійсненням влади народу, держави та територіальної громади.

Основним предметом правового регулювання конституційного права України є суспільні відносини, які виникають і діють в процесі здійснення влади народом України.

Предмет конституційного права можна поділити на чотири групи:

1. Відносини, які складають основоположні засади народовладдя, суверенітету народу.
2. Відносини, які складають побудову та устрій держави як організації влади народу і для народу.
3. Відносини, які складають основоположні засади функціонування держави.
4. Відносини, що визначають характер зв'язків між державою і конкретною особою.

Принципи конституційного права України – це керівні засади, ідеї, ідеали, які визначають сутність, зміст, спрямованість і форми конституційно-правового регулювання.

Конституційні принципи – це закріплені в Конституції України загальні основоположні засади, відповідно до яких вона виступає як система правових норм і здійснюється регулювання суспільних відносин. Вони регулюють суспільні відносини не безпосередньо, а через конкретні конституційно-правові норми і втілюються в цих нормах та в правозастосовній діяльності органів влади.

Загальні принципи, що декларуються Конституцією: державного суверенітету; демократизму; соціальної держави; правової держави; унітаризму; гуманізму; республіканізму; народного суверенітету; поділу державної влади; законності; верховенства права; політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності суспільного життя тощо. Загальні принципи потребують конкретизації через відповідні конституційно-правові норми, інакше залишаться конституційними деклараціями.

Спеціальні принципи, що мають чітку юридичну форму вираження і безпосередньо застосовуються в державній діяльності: принципи вільного мандата, депутатської недоторканості, незворотності дії законів, презумпції невинуватості.

Елементи системи конституційного права:

1. Конституційні принципи.

2. Конституційно-правові інститути – це певна система конституційно-правових норм, що регулюють однорідні та взаємопов'язані суспільні відносини, і утворюють відносно самостійну групу.

Види:

- 1) *загальні конституційно-правові інститути* – мають комплексний характер і регулюють великі сфери суспільних відносин;
- 2) *головні конституційно-правові інститути* – в межах загальних інститутів об'єднують правові норми, що регулюють певні групи однорідних суспільних відносин;
- 3) *початкові конституційно-правові інститути* – в межах головних інститутів, об'єднують декілька правових норм, що регулюють окрему групу суспільних відносин.

3. Конституційно-правові норми – це загальнообов’язкові правила поведінки, що встановлюються чи санкціонуються державою з метою охорони і регулювання певних суспільних відносин, що здійснюються через конкретні права і обов’язки та забезпечуються державним примусом.

Види:

1) За функціональною направленістю:

- *установчі* – фіксують статус суб’єктів конституційного права, насамперед вищі державні органи. За своєю суттю це не є конкретні правила поведінки;
- *регулятивні* – наділяють суб’єктів правами та обов’язками;
- *охоронні* – встановлюють юридичні заборони.

2) За способом впливу на суб’єкти права:

- *уповноважуючі*;
- *зобов’язуючі*;
- *забороняючі*.

3) За характером регулювання суспільних відносин:

- *матеріальні* – безпосередній вплив на суспільні відносини;
- *процесуальні* – форма в якій реалізується матеріальна норма.

4) За дією в часі:

- *постійні*;
- *тимчасові*;
- *виключні* – встановлюються на випадок надзвичайного стану. Такі норми призупиняють на цей час дію деяких постійних норм і передбачають можливість тимчасового правового регулювання.

1.4. Інститути конституційного права: поняття, критерії класифікації та види.

Інститут конституційного права – це певна система конституційно-правових норм, що регулюють однорідні та взаємопов’язані суспільні відносини, і утворюють відносно самостійну групу.

За предметом слід виділяти:

– **Інститут парламентаризму** – визначає основні принципи парламентаризму, поняття парламенту, порядок його формування, склад і структуру, функції та повноваження, порядок його роботи та основні парламентські процедури.

– **Інститут глави держави** – визначає конституційно-правовий статус глави держави, порядок його обрання, функції та повноваження Президента України, взаємовідносини Президента України як глави держави з іншими гілками влади.

– **Інститут виконавчої влади** – визначає конституційно-правовий статус органів виконавчої влади в Україні та їх роль і місце в системі органів державної влади, систему органів виконавчої влади в Україні, порядок формування і структуру органів виконавчої влади, їх функції та повноваження.

– **Інститут судової влади** – визначає конституційно-правовий статус судів загальної юрисдикції в Україні, основні принципи судоустрою і судочинства, систему судів загальної юрисдикції, тощо.

– **Інститут конституційної юстиції** – об’єднує норми конституційного права, що регламентують принципи конституційного судочинства, порядок формування та склад КСУ, функції та повноваження КСУ та порядок його діяльності.

– **Інститут місцевого самоврядування** – визначає загальні засади місцевого самоврядування, систему органів і посадових осіб місцевого самоврядування, порядок формування органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

2. Джерела конституційного права

Джерело конституційного права – це нормативний акт, в якому містяться конституційно-правові норми.

Система джерел конституційного права України:

1. Конституція України – головне джерело Конституційного права.
2. Закони України – мають найвищу після Конституції України юридичну силу, приймаються Верховною Радою України або Всеукраїнським референдумом і є найбільш поширеним джерелом конституційного права України.

Органічний закон – це закон, що приймається за прямим приписом конституції і в складнішому порядку, ніж звичайні закони.

3. Інші акти нормативного характеру, що містять конституційно-правові норми і приймаються Верховною Радою України або всеукраїнським референдумом, наприклад, Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.), яка встановила загальні принципи конституційно-правового розвитку України.

4. Нормативні укази Президента України, що містять конституційно-правові норми.

5. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, що містять конституційно-правові норми.

6. Міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Такі договори згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства України.

7. Акти органів місцевого самоврядування та акти місцевих референдумів.

8. Нормативний договір – угода між правотворчими (не менше двох) суб'єктами права, що має нормативний характер.

В юридичній літературі іноді відносять до системи джерел конституційного права:

– **Судовий прецедент** – це рішення суду в конкретній справі, юридичне обґрунтування якого надалі стає правилом, обов'язковим для всіх судів тієї ж або нижчої інстанції при розгляді ними аналогічних справ.

– **Конституційний звичай** – це правило державно-політичної практики, що має усний характер і ґрунтується на згоді її учасників. Він є різновидом правового звичаю і не може бути примусово здійснений через суд, тобто не має юридичного характеру.

Конституція – це система правових норм певної держави, яка приймається в особливому порядку, має найвищу юридичну силу і регулює найбільш важливі суспільні відносини в сфері організації та функціонування органів державної влади, державно-територіального устрою та правового статусу людини і громадянина.

Юридичні властивості Конституції України:

1) Конституція України є Основним Законом держави.

2) Конституція України має найвищу юридичну силу. Найвища юридична сила Конституції України закріплена у ч. 2 ст. 8 Основного Закону нашої держави та проявляється у двох аспектах:

– усі нормативно-правові акти приймаються органами, передбаченими Конституцією України та в установленому нею порядку;

– норми конституції мають пріоритет над нормами законів та інших нормативно-правових актів.

3) Конституція України є юридичною базою законодавства. Це проявляється у тому, що вона:

– визначає зміст усіх нормативно-правових актів, що приймаються у державі;

– встановлює види нормативно-правових актів, що приймаються на розвиток її положень;

– визначає ієрархію нормативно-правових актів;
4) Конституція України передбачає особливий порядок прийняття та внесення змін до неї.

5) Конституція України має особливий зміст та структуру.

6) Конституція України характеризується прямою дією норм, тобто для реалізації конституційних норм не потрібні спеціальні акти, які б їх конкретизували.

Функції.

– **Політична функція** – Конституція закріплює засади конституційного ладу, політичного режиму, проголошує народовладдя.

– **Юридична функція** – Конституція є Основним Законом держави, базою системи національного права.

– **Установча функція** – Конституція встановлює основні політико-правові інститути держави і суспільства, визначає основи правового статусу громадян, систему органів державної влади, органів місцевого самоврядування тощо.

– **Ідеологічна функція** – Конституція закріплює основоположні цінності (демократія, суверенітет народу, права людини і громадянина тощо), орієнтує громадян і посадових на виконання законів, шанування закріплених у ній цінностей.

– **Обмежувальна функція** – конституційні норми створюють основу і визначають межі діяльності державних органів, стримують узурпацію і монополізацію влади певними владними структурами державної влади.

– **Зовнішньополітична функція** – інші держави й народи за змістом Конституції можуть робити висновки про рівень демократизму держави.

Нормативно-правовий акт – це письмовий офіційний документ, прийнятий у встановленому законом порядку і формі уповноваженими на те суб'єктами правотворчості, який закріплює правило поведінки загального характеру, що забезпечується державою.

Нормативний договір – це угода між двома і більше суб'єктами правотворчості, що встановлює правові норми, обов'язкові для невизначеного кола осіб і розраховані на багатократне застосування. Нормативний договір є основною формою в системі міжнародного права, і все ширше використовується в національних системах права

Судовий прецедент – це рішення судів у конкретних справах, які мають обов'язкове юридичне значення для нижчих або рівних за рангом судових установ при розгляді ними аналогічних або подібних справ.

Рішення Конституційного Суду України – це рішення які встановлюють конституційність законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, подається офіційне тлумачення Конституції та законів України.

Конституційний звичай – це правило державно-політичної практики, що має усний характер і ґрунтується на згоді її учасників.

Конституція України була прийнята **28 червня 1996 р.**

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на **законодавчу, виконавчу і судову**. Єдиним органом законодавчої влади є парламент – **Верховна Рада**. Главою держави є **Президент**, а вищим органом виконавчої влади є **Кабінет Міністрів**.

Конституція проголосила українську мову державною, але в той же час забезпечується розвиток і збереження мов національних меншин.

Конституція України складається з **пreamбули, 15 розділів, 161 статті, прикінцевих та перехідних положень**.

Преамбула – це вступна частина Конституції, яка містить норми, що проголошують цілі прийняття Конституції, її основні принципи.

Відповідно до розділу XIII Конституції України:

– Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України (450 депутатів).

– Законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

– Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

– Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання.

– Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту таким вимогам:

- Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.
- Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.
- Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.
- Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Україна визнає для себе верховенство міжнародного права, але в обмеженому обсязі.

В Україні визнаються частиною національного законодавства норми міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Це насамперед договори, ратифіковані Верховною Радою України.

Відповідно до Конституції України та Закону України «Про міжнародні договори України» норми міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, слід застосовувати у внутрішньому правопорядку України в порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Іншими словами, норми таких міжнародних договорів України повинні мати силу не меншу, ніж закони України, але не силу Конституції України. Як випливає з ч. 2 ст. 9 Конституції України, необхідною умовою укладання міжнародного договору, що суперечить Конституції України, є попереднє внесення необхідних змін до неї. Отже, у внутрішньому правопорядку міжнародний договір, обов'язковий для України, не може суперечити Конституції України.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж передбачені законом України, повинні застосовуватися правила міжнародного договору. Це твердження ґрунтується на статті 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., учасницею якої є Україна.

3. Конституціоналізм та конституційний лад України

Конституціоналізм – це політико-правова категорія, яка опосередковує місце і роль конституції у правовій системі, суспільстві і державі, що знаходять вияв у її верховенстві та характері впливу на суспільні відносини.

Конституційний лад України – це система суспільних відносин, передбачених і гарантованих Конституцією і законами України, прийнятими на її основі і відповідно до неї.

Основні принципи конституційного ладу України, які є базою для конституційного регулювання найважливіших суспільних відносин, закріплені у першому розділі Конституції України „Загальні засади”. Він складається з 20 статей.

Порядок зміни конституційного ладу України:

Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

Державний суверенітет – верховенство держави на своїй території і незалежність у міжнародних відносинах.

Верховенство держави означає дію в межах її території тільки однієї публічної влади, яка визначає повноваження усіх державних органів і посадових осіб, а також підлеглисть цій владі всього населення території.

Незалежність держави в міжнародних відносинах – це її непідпорядкованість будь-якій зовнішній владі, владі інших держав.

Законодавча влада в Україні належить Верховній Раді України, яка має право видавати закони і виступати як представник народного суверенітету.

Виконавча влада підзвітна, підконтрольна і відповідальна перед представницькою владою. Вищим органом виконавчої влади в Україні є Кабінет Міністрів України.

Судова влада здійснюється незалежними від інших органів влади судами. Суди у своїй діяльності керуються тільки законами України і здійснюють правосуддя з метою захисту законних прав і інтересів від будь-яких порушень.

Для взаємних стримувань і протидії різних гілок державної влади передбачені:

– право Президента України за певних умов достроково припинити повноваження Верховної Ради або накладити вето на закон, прийнятий Верховною Радою;

– повноваження Верховної Ради України по ухваленню резолюції недовіри Кабінету Міністрів України, що тягне за собою його відставку, а також по зміщенню Президента з його поста у порядку імпічменту;

– обов’язковість скасування будь-якого державного акту після того, як Конституційний Суд встановив їх невідповідність діючій Конституції, а також можливість оскарження рішень органів державної влади і результату виборів Президент або депутата ради будь якого рівня в судовому порядку.

Згідно зі статтею 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

4. Україна як демократична республіка: конституційні засади.

Народовладдя – це широка й активна участь громадян в управлінні справами держави і суспільства та створення найсприятливіших умов для надання всієї повноти влади народу.

Відповідно до Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Отже, народовладдя в Україні здійснюється у двох формах:

– прямої демократії – народ виражає свою волю у визначених Конституцією і законами процесуальних формах;

– представницької демократії – народ виражає свою волю через представників, яких народ обирає до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Референдум – це голосування населення всієї держави (загальнодержавний референдум) або певної його частини (місцевий референдум) з метою вирішення найважливіших питань державного і суспільного життя.

Всеукраїнський референдум є формою безпосередньої демократії в Україні, способом здійснення влади безпосередньо Українським народом, що полягає у прийнятті (затвердженні) громадянами України рішень шляхом голосування в порядку, встановленому Конституцією України та цим Законом.

Всеукраїнський референдум щодо затвердження змін до розділу I «Загальні положення», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» Конституції України призначається Президентом України відповідно до Конституції України.

Всеукраїнський референдум щодо зміни території України призначається Верховною Радою України відповідно до Конституції України.

Всеукраїнський референдум за народною ініціативою проголошується Президентом України відповідно до Конституції України.

Порядок призначення всеукраїнського референдуму про внесення змін до Конституції України

Законопроект, який передбачає внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України, приймається в порядку, встановленому Конституцією України, та затверджується всеукраїнським референдумом.

Призначення всеукраїнського референдуму щодо внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України здійснюється указом Президента України.

Порядок призначення всеукраїнського референдуму про зміну території України

Всеукраїнський референдум щодо зміни території України – це форма прийняття громадянами України, які мають право голосу, рішення щодо затвердження прийнятого Верховною Радою України закону про ратифікацію міжнародного договору про зміну території України.

Призначення всеукраїнського референдуму щодо зміни території України здійснюється постановою Верховної Ради України.

Порядок проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою

Всеукраїнський референдум за народною ініціативою проголошується на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення всеукраїнського референдуму зібрано не менш як у двох третинах адміністративно-територіальних одиниць, зазначених в частині другій статті 133 Конституції України, і не менш як по сто тисяч підписів у кожній з них.

Проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою здійснюється указом Президента України.

Підписано до друку 27.02.2021.
Формат 70×100 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 26,4. Обл.-вид. арк. 24,0. Вид. № 2728.
Тираж 300 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
вул. Чернишевська, 80а, Харків, 61002, Україна
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції – серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»
Тел. (057) 717-28-80